

**TÜRK BASIN TARİHİNDE RUS DİLİNDE YAYINLANMIŞ
İLK GAZETE: ‘İSTANBUL HABERLERİ’****“STAMBULSKIYE NOVOSTI” - THE FIRST NEWSPAPER IN RUSSIAN IN THE
HISTORY OF THE TURKISH PRESS****СУДЬБА ПЕРВОЙ ТУРЕЦКОЙ ГАЗЕТЫ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ
«СТАМБУЛЬСКИЕ НОВОСТИ»****D.A. KORKMASOVA (Djana Anatolyevna KORKMASOVA)*****РЕЗЮМЕ**

Иллюстрированная еженедельная газета «Стамбульские новости» - первая газета на русском языке в истории турецкой прессы. Издавалась в Константинополе в 1909-1910гг. Возросший интерес в России к событиям в Османской империи после младотурецкой революции послужил причиной появления данного издания. Главной целью издатели считали взаимовыгодное развитие культурных и экономических связей между Россией и Турцией.

Газета распространялась в Турции, России, Болгарии, ряде стран Западной Европы. Тираж составлял 1000 экземпляров. Газета соответствовала формату журналов того времени. Печаталась газета в Константинополе в первой и единственной русской типографии.

В состав редакции входили известные турецкие политики и общественные деятели, представители русской и кавказской интеллигенции. Ответственным директором газеты был Ахмед Джевад, принадлежавший к младотурецким кругам. Главным редактором газеты был русский подданный Джелалутдин Коркмасов.

Тематику публикаций можно выделить в несколько основных направлений, касающихся вопросов экономики, политической и общественной сфер, значительное место отведено вопросам культуры. Материалы газеты отражают ее тесные контакты со многими известными турецкими журналистами, писателями, поэтами.

Весной 1910 года газета начинает испытывать определенные трудности, связанные с ввозом и распространением газеты в России, о чем свидетельствуют архивные материалы.

В настоящее время доступны 33 номера газеты, начиная с первого номера от 23 октября 1909г. до номера от 4 июня 1910г. Коллекции этих номеров хранятся в Институте восточных рукописей в С.-Петербурге, в Государственной публичной

* Rusya Bilimler Akademisi, Şarkiyat Enstitüsü, Tarih Bölümü, Araştırmacı.

исторической библиотеке России в г. Москве, имеются фотокопии в Рукописном фонде Института истории, археологии и этнографии Дагестанского научного центра РАН в г. Махачкале.

Ключевые слова: Дж. Коркмасов, печать, «Стамбульские новости», Русско-турецкие отношения

ABSTRACT

"Stambulskiye Novosti", the illustrated weekly newspaper, is the first newspaper in Russian in the history of the Turkish press. It was published in Constantinople in 1909-1910. The increased interest in Russia in the political and social developments in the Ottoman Empire after Young Turks revolution was the reason of the emergence of this edition. Mutually advantageous development of cultural and economic relations between Russia and Turkey was considered to be the main goal of the newspaper.

The newspaper was distributed in Turkey, Russia, Bulgaria, and a number of countries in Western Europe. The circulation was 1000 copies. The newspaper fitted the format of magazines of that time. The newspaper was printed in İstanbul in the first and only Russian printing house.

The editorial board included well-known Turkish politicians and public figures as well as representatives of the Russian and Caucasian intellectual elite. The executive director of the edition was Ahmed Dzhevad who was in the Young Turks movement. The Russian citizen Dzhelalutdin Korkmasov was the editor-in-chief of the newspaper.

The themes covered in the paper were the main directions concerning issues of economics, political and public sphere, but a considerable coverage was devoted to cultural issues. News stories reflect its close contacts with many famous Turkish journalists, writers and poets.

In the spring of 1910, the newspaper began to experience difficulties with the import and newspaper distribution in Russia as evidenced by archival documents.

Recently 33 issues of the newspaper are available, from the first one of October 23, 1909 to the number of June 4, 1910. Issues of the newspaper collection are stored nowadays in the Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Science in St.-Petersburg, in the State Historical Public Library of Russia in Moscow. The photocopies could also be found in The Institute of History, Archeology and Ethnography of the Daghestan Scientific Centre of Russian Academy of Sciences in Makhachkala.

Keywords: D. Korkmasoff, Press, "Stambulskiye Novosti", Russian-Turkish Relations

ÖZET

1909-1910 yıllarında İstanbul'da yayınlanan haftalık "İstanbul Haberleri"/STAMBULSKİYE NOVOSTİ resimli gazetesi Rus-Türk basınının ilk örneğiydi. Gerçekleşen Jön Türk Devrimi'nden sonra, Rusya'da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki olaylara ilgi artmaya başladı ve bu durum yayının bilinirliğini arttırdı. Yayıncıların temel amacı, Rusya ve Türkiye arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkilerin karşılıklı olarak geliştirilmesini sağlamaktı.

Sadece Rus dilinde yayınlanan gazete; Türkiye, Rusya, Bulgaristan ve birkaç Batı Avrupa ülkesinde dağıtılıyordu. Haftada bir çıkan gazete, 1000 nüsha dolaşımıyla, Batı Avrupa ve Rus basında olumlu eleştiriler aldı. Gazete, o zamanların dergi formatlarına benziyordu ve – her sayıda 16 sayfa vardı. Her gazetede kesinlikle çok sayıda kaliteli resimler vardı. Gazete ilk ve tek Rus matbaası olan Konstantinopol’de basılıyordu. 23 Ekim 1909 tarihinden 4 Haziran 1910’a kadar yayınlann gazete toplamda 33 sayı çıktı.

Gazetenin yayın kurulunda bazı Türk politikacılar ve tanınmış kişiler, Rus ve Kafkas aydınlarının temsilcileri bulunuyordu. Gazetenin sorumlu müdürü, Jön Türk çevrelerinden, daha evvel çıkmış bazı Jön Türk gazetelerinin de yayıncısı olan Ahmed Cevad idi. XX yüzyılın başında Rusya’nın önemli, sosyal, kamu ve siyasi figürü bir Rus vatandaşı Celaleddin Korkmasov (1877-1937) gazetenin editörlüğünü yapıyordu.

Gazete içeriği başlıca, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel konulardan oluşmaktaydı. Gazete yayımları, birçok ünlü Türk gazeteci, yazar ve şairler ile yakın teması yansıtmaktadır.

Arşiv kaynaklarına göre, 1910 baharından itibaren, bu gazetenin Rusya’ya ithalati ve dağıtımı büyük zorluklarla karşı karşıya geldi.

(Şu anda arşivlerde gazetenin 33 sayısı da mevcuttur; ilk gazete 23 Ekim 1909 ve son ise 4 Haziran 1910 tarihlidir. Bu gazetelerin koleksiyonları St.Petersburg Doğu El Yazmaları Enstitüsü’nde, Rusya Devlet Halk Tarihi Kütüphanesi’nde (Moskova); ve fotokopileri Dağıstan Bilimsel Merkezi RAN, Tarih, Arkeoloji ve Etnografya El Yazmaları Enstitüsü’nde bulunmaktadır.)

Anahtar Kelimeler: C. Korkmasov, basın, “Stambulskiye Novosti” Rus-Türk ilişkileri.

1909-1910 yıllarında İstanbul’da yayınlanan haftalık "İstanbul Haberleri" / STAMBULSKİYE NOVOSTİ resimli gazetesi Rus-Türk basınının ilk örneğiydi. Gerçekleşen Jön Türk Devrimi’nden sonra, Rusya’da Osmanlı İmparatorluğu’ndaki olaylara ilgi artmaya başladı ve bu durum yayının bilinirliğini arttırdı. Yayıncıların temel amacı, Rusya ve Türkiye arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkilerin karşılıklı olarak geliştirilmesini sağlamaktı.

Sadece Rus dilinde yayınlanan gazete; Türkiye, Rusya, Bulgaristan ve birkaç Batı Avrupa ülkesinde dağıtılıyordu. Haftada bir çıkan gazete, 1000 nüsha dolaşımıyla, Batı Avrupa ve Rus basında olumlu eleştiriler aldı. Gazete, o zamanların dergi formatlarına benziyordu ve – her sayıda 16 sayfa vardı. Her gazetede kesinlikle çok sayıda kaliteli resimler vardı. Gazete ilk ve tek Rus matbaası olan Konstantinopol’de basılıyordu. 23 Ekim 1909 tarihinden 4 Haziran 1910’a kadar yayınlann gazete toplamda 33 sayı çıktı.

Gazetenin yayın kurulunda bazı Türk politikacılar ve tanınmış kişiler, Rus ve Kafkas aydınlarının temsilcileri bulunuyordu. Gazetenin sorumlu müdürü, Jön Türk çevrelerinden, daha evvel çıkmış bazı Jön Türk gazetelerinin de yayıncısı olan Ahmed Cevad¹ idi. XX² yüzyılın başında Rusya’nın önemli, sosyal, kamu ve siyasi figürü bir Rus vatandaşı Celaleddin Korkmasov (1877-1937) gazetenin editörlüğünü yapıyordu.

Gazete içeriği başlıca, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel konulardan oluşmaktaydı. Gazete yayınları, birçok ünlü Türk gazeteci, yazar ve şairler ile yakın teması yansıtmaktadır.

Bu bağımsız organın yayın politikasını, gazetenin editörleri ve yazarların görüş ve tercihleri belirlemektedir. Türk ve Rus taraflarıyla belirlenen içeriği ve amacı ikl dönemlerde basına uygun sınırlar çerçevesindeydi.

Çarın, İstanbul'daki elçisi Saray Kahyası NV Tcharykov³ gazetenin yüksek değer ve önemine değinmektedir. 31 Ekim 1909'ta Rus İmparatorluğu Dışişleri Bakanı AP Izvolski⁴ adına gelen yazıda şunlar dile getiriyor: "Geçenlerde İstanbul'da resimli haftalık "İstanbul Haberleri" diye ilk Rus gazetesi çıkmaya başladı. Bu, Türkiye tarihinde İstanbul'da yayınlanan ilk Rus gazetesi oldu. Gazetenin basılması bizim için bir başarı. İlk yayına göre <...> gazete siyasi değil de daha çok kültürel hedefleri amaçlayan ve okuyuculara verilecek esas olarak Türkiye'deki entelektüel, siyasi ve sosyal değişim ve gelişim bilgilerini içermektedir. <...> Gazete İstanbul'daki Büyükelçilik veya Konsolosluk müdahale olmaksızın çıkmaya başladı ve Korkmasov'un gazeteyi yayınlanmasıyla beraber tanınıp bilinmeye başladı. Ben, O'nun gazetedeki tasarrufunu da bir hükümet tercihi ve teşebbüsü olarak görüyorum ve kültürel ve ekonomik sorunları ele alan "İstanbul Haberleri" gazetesinin Türkiye ile dostluk ilişkilerinin gelişmesine katkıda düşünüyorum."⁵

21 Kasım 1909'da, NV Tcharykov, Rus İmparatorluğu Dışişleri Bakanına aşağıdaki mektubu yazdı: «İstanbul'da ikamet eden Rus vatandaşı Celaleddin Korkmasov bana söyle bir rica ile geldi: Sayın İç İşleri Bakanı'na -İstanbul'da Rus dilinde yayınlanan resimli haftalık İstanbul Haber gazetesinin, Rusya'da ücretsiz erişimine izin veren dilekçeyi orijinali ile birlikte vermektir. Yayınlanmış olan ilk sayılar benim ilk olumlu bir izlenimi doğruladı, bunu hakkında ben 54 sayılı 31 Ekim tarihli yazımda sempatiyle söz ettim. Yayıncının da söylediği gibi, bu gazete orta derecede liberal ve Rus siyaset sorunlarına değinmiyor Dış politikasında İmparatorluk Bakanlığıyla mutabık olan amaçları gözetiyor ve asıl olarak güncel Türkiye'deki hayatın çeşitli özellikleri hakkında bilgi sahibi edinerek Türkiye ve Rusya'nın ekonomik ve kültürel yakınlaşmasını sağlamaya çalışıyor. Türkiye tarihinde İstanbul'da çıkan ilk Rus gazetesidir. Onun yayınlanması bizim için kültürel bir başarıdır ve bu nedenle, bence istenilen desteği Rus postanelerinde abonelik izni verme yoluyla kazanmasını hak ediyor."⁶

Çok sayıda arşiv evrakları kanıtladığı gibi, Büyükelçinin yazıları sonucu, Rusya'daki genel postanelerde abonelik ve gümrük muafiyeti açtılar.

İstanbul'dan gelen yazılar çerçevesinde Dışişleri Bakanı AP Isvolsky, Başbakana ve İçişleri Bakanı PA Stolipina'ya 5 Aralık 1909 tarihli bir rapor gönderdi: "21 Kasım tarihli, 70 sayılı konuda Chamberlain Charykova iletilen mektubun kopyasının içeriğine göre, "Ekselansları! Rusya'nın Türkiye ile ekonomik ve kültürel yakınlaşmasını istediğiniz için gazetenin desteklenmesini arz eder ve olumlu olarak sonuçlandırırırsanız saygı duyarım."⁷

Bu dilekçeye yanıt olarak 28 Ocak 1910 tarihinde, Dışişleri Bakanlığına, Maliye Bakanlığı-Devlet Yapısı Bölümünün Müdürü, Çarlık Danışma Meclis Üyesi SF Weber⁸ tarafından imzalanmış bir mektup geldi. Mektupta, Maliye Bakanı'nın "İstanbul'da ikamet eden Rus vatandaşı Celaleddin Korkmasov'un müracaatını uygun bulmadığını" söyledi.⁹

23 Şubat 1910 tarihli ve (№ 1.317) sayılı Dışişleri Bakanı SD Sazonov¹⁰ mektubunda, Maliye Bakanı VN Kokovtse'e: 154 nolu 8 Ocak tarihli mektupta Meclis Üyesi Agriropulo Ekselanslarınızdan, Celaleddin Korkmasov tarafından, İstanbul'da Rusça olarak yayınlanan

"İstanbul Haberleri" gazetesinin Rusya'ya gümrüksüz olarak giriş yapılmasına rica ediyor'. Buna karşılık, Çarlık Danışma Meclisi üyesi Weber, bu gazetenin modern Türkiye hayatı ile Rusları tanıştıran ve iki ülkenin ekonomik ve kültür yakınlaşmasını sağlayan İstanbul'da yayınlanan ilk Rusça yayın olduğu hususunda Dışişleri Bakanlığını 28 Ocak tarihli, 2.909 sayılı yazıyla bilgilendirdi. <...> Sınırlı sayıda imkanlar ve yayın araçları dikkate alındığında, bu yeni ulusal gazeteye tam destek vermek son derece cazip görünüyor."¹¹.

Arşiv kayıtlarına göre gazete, onu son sayısının yayınına kadar destekleyen üst düzey Rus diplomatlarda olumlu bir etki yaptı. Nisan 1910 yılında İstanbul'daki İmparator Büyükelçiliğinin 1. Müşaviri SD Botkin ve 1. Departmanın müdür yardımcısı ve Dışişleri Bakan Yardımcısı AA Neratoff adlarına mektup gönderdi: «...Nikolay Valeriyeviç (Çarıkov) bu işi anlatma görevini özel olarak bana verdi — 21.11.1909 tarihli ve № 70 sayılı yazıda Bakan, büyükelçiden Korkmazov'un 'İstanbul Haberleri'nin gazetesinin 'Rusya'ya serbest giriş kararı" dilekçesiyle ilgili savunma istedi. Serbest giriş altında Büyükelçi "Rus postane idaresinin, kendisine abonelik alınmasına izin verilmesi" anlamı getirmek istiyordu. Bu arada, Çarlık Danışma Meclisi Üyesi K.E. Agriropulo tarafından imzalanmış № 2088 sayılı mesajı aldık: Maliye Bakanı Rusya'ya gazete'nin "gümrüksüz ithalat" yapılacağını izin veremedi. Böyle bir yanıt netlik getirmiyor ve Nikolay Valeriyeviç cevap almak istiyor, yani, Maliye Bakanı tarafından "gümrüksüz giriş"in reddedilmesini nasıl açıklayabilirsiniz ve İçişleri Bakanı ile ilişki kurup ondan cevap aldınız mı? Nasıl bir cevap verdi?"¹².

Rus büyükelçiliğin çabaları ve İstanbul'da gazetenin savunmaları işe yaramadı. «İstanbul Haberleri» gazetesini Rusya'ya gümrüksüz olarak girişine izin verilmedi. 1910 baharında gazete finans zorlukları yaşamaya başladı. Arşiv belgeleri, İçişleri Bakanlığında ve Dışişleri Bakanlığında olan olayların detayları ortaya koyuyor. Yani Rusya'da gazetenin dağıtımının yasakladığını ve gümrüksüz giriş yapılacağını. Diğer dillerde yayının olup olmadığını kontrol ederek, polis memurların tepkisi Rusya çeşitli sosyal çevrelerde ve yurt dışında çok ters algılandı. İçişleri Bakan Yardımcısı K.E. Agriropulo adına 24 Haziran 1910 yılına ait 661 sayılı mektupta: «Departmanın bilgilere göre, İstanbul'da Rus dilinde yayınlanan 'İstanbul Haberleri' gazetesi Türkiyede modern politik ve sosyal hayatı anlatıyor ve Osmanlı İmparatorluğunun gücü ve onun kültürel gelişimi hakkında abartılı kavramlar veriyor. Gazete sadece Rus müslümanları hedeflediği çin, Türkiye müslümanlar arasında yeni yöne ilgi çekebilir ve böylece Pan Osmanlı propagandayı başarıya ulaştırabilir. Gazetenin bu yönde olması nedeniyle, İçişler Bakanı bu gazetenin yayınının durdurulmasını emretti. Bununla beraber gazetenin Gümrük idaresine Rusya'ya girişinin yasaklanma dilekçesi ve yurt dışına gazetenin posta gönderilerinin dönmesi hakkında Maliye Bakanı ile görüştüm»¹³. Böylece, İstanbul'daki Rus elçiliği, Rusya merkez Dışişleri Bakanlığının çalışanları ve lideri gibi, Rusyanın emniyet çevreleri de, hâkim olan ve İstanbul'da çözüm isteyen ihtiyacı ile karşı karşıya kaldılar.

Bu, emniyet gibi ayrı departmanlarının muhafazakâr ve tepkisel durumlarını gösteriyor. Bu tür departmanlar gazetenin Müslüman Ruslarda oluşacak tepkisinden ve bu yolla liberal Batı düşünce ve eğitimlerinin yayılmasından korkuyorlardı. Bu endişelerin mantığı Rus Devleti'nin geriliği yansıtıyordu.

Bu yasaklama Türkiye'deki ani ve olumsuz gelişmelere de denk geldi, Jön Türklere yönelik baskıların oluşturulduğu şartlarda, medyada demokratik eğilim muhalefetin saflarında algılandı. Basına yönelik bu baskı döneminde "İstanbul Haberleri" de dâhil birçok gazetenin yayını yasaklandı. "İstanbul Haberleri" gazetesinin son sayısında bile,

sonraki sayılar için abonelik şartlar vardı. Okuyucular gazetenin bu biçimde aniden kapanmasını beklemiyorlardı ve bu kapanış muhtemelen Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan ve çalışmaya devam eden yayıncılar için de kötü bir haber oldu.

(Şu anda arşivlerde gazetenin 33 sayısı da mevcuttur; ilk gazete 23 Ekim 1909 ve son ise 4 Haziran 1910 tarihlidir. Bu gazetelerin koleksiyonları St.Petersburg Doğu El Yazmaları Enstitüsü'nde, Rusya Devlet Halk Tarihi Kütüphanesi'nde (Moskova); ve fotokopileri Dağıstan Bilimsel Merkezi RAN, Tarih, Arkeoloji ve Etnografya El Yazmaları Enstitüsü'nde bulunmaktadır.)

Notlar:

¹. Ahmed Cevad – bir çok genç Türk gazetelerde çalıştı ve yayımladı. Örneğin «Tanin» gazetesi – «İttihat ve Terakki» komite'nin ana gövdesi. Ahmed Cevad genç Türkler Devrimi'nde ve genç Türkler Hareketi'nde aktif bir görev aldı.

². D.A. Korkmasov hakkında daha fazla bilgi: Celal Ed-Din Korkmasov. Rusya ve Dağıstan'ın olağanüstü bir devlet adamı ve kamu figürü. Doğum gününden 130.yıldönümüne özel bilimsel-pratik konferans'ın bilgileri. Mahaçkale,2007. 240 s.

³. Çarıkov Nikolay Valeriyeviç (1855 – 1930) – Rus diplomat. Tarif edilen döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Büyükelçi ve Tam Yetkili olarak görev yaptı. Bu göreve atanmadan önce, 1909 yılında, Dışişler Bakanı'n yoldaşı olarak görev yaptı. 1912 yılında Petersburg'a döndü ve senatör olarak atandı.

⁴. Izvolskiy Aleksandr Petroviç (1856 – 1919) – Rus diplomat ve devlet adamı, tarif edilen döneminde – Dışişler Bakanı, gofmeyster, Danıştay üyesi. 1911 yıldan itibaren – Rusya'da 1917 yılının olaylara kadar Fransa'da Büyükelçi ve Tam Yetkili olarak görev yaptı.

⁵. Rus İmparatorluğu'nun Dış Politikası Arşivi (RİDPA). F. 151, op. 482, d. 3073, l. 43.

⁶. RİDPA. F. 149, op. 502/2(b), d. 6891, l.2.

⁷. Aynı yerde, l. 1.

⁸. S.F. Veber 1905 yılından itibaren Maliye Düzeni Bakanlığı Devlet Dairesi Müdürü olarak görev yaptı. 1909 y. itibaren – Maliye Bakanı'n yoldaşı. Mahrem Meclis üyesi.

⁹. RİDPA. F. 149, op. 502/2(b), d. 6891, l.6.

¹⁰. Sazonov Sergey Dmitriyeviç (1860 – 1927) – Rus diplomat ve devlet adamı. Mayıs 1909 yılından itibaren - Eylül 1910 yılına kadar – Dışişler Bakanı'n yoldaşı olarak çalıştı, 1910 – 1916 yy. – Dışişler Bakanı.

¹¹. RİDPA. F. 149, op. 502/2(b), d. 6891, l.7.

¹². Aynı yerde, l.11.

¹³. Aynı yerde, l.19.